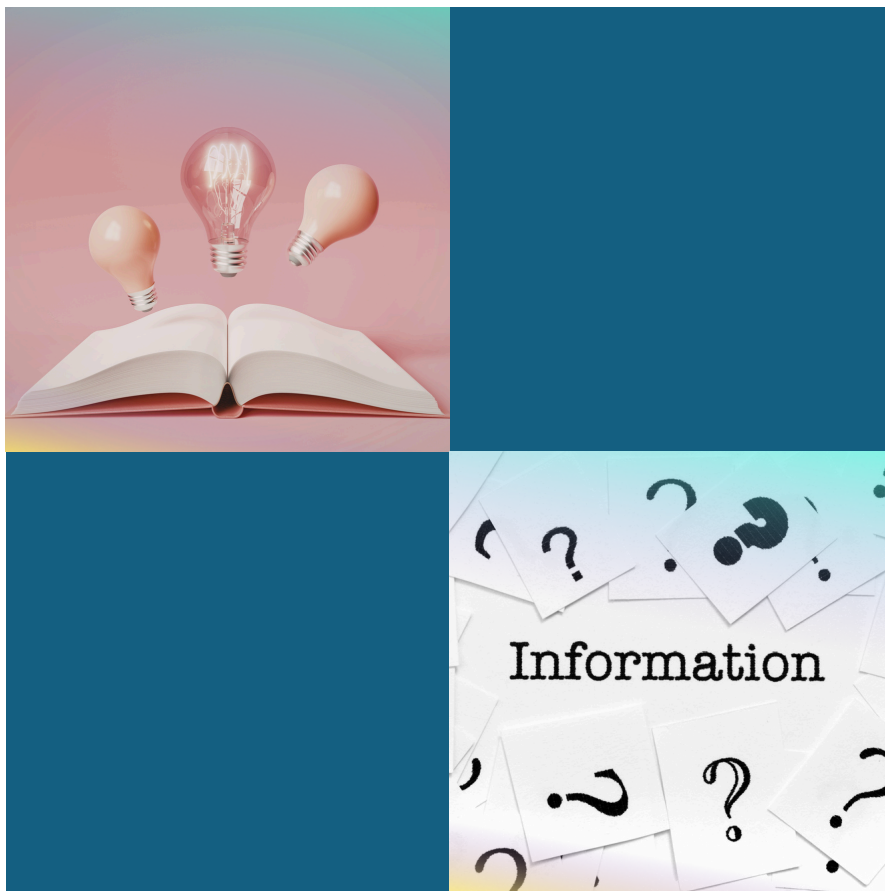

Navigating Mis- and
Disinformation at an Older Age

LEARNING KIT

KRIITTINEN UUTISTENLUKU

Nordplus

Vanhustyön keskusliitto
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL RY

Kriittinen uutistenlukutaito

Näin arvioit uutisia, tunnistat mediavinoumia ja laajennat omaa näkökulmaasi.

Ohjeet

Tämä materiaali tarjoaa käytännön harjoituksia, joiden avulla opit arvioimaan uutisia kriittisesti ja tunnistamaan erilaisia mediavinoumia, kuten sensaatiohakuksia otsikoita. Voit hyödyntää materiaalia työpajassa pienryhmätöissä.

Samalla opit huomaamaan, miten uutisia voidaan painottaa eri tavoin, mitä niistä voidaan jättää kertomatta ja miten digitaaliset algoritmit vaikuttavat siihen, millaista tietoa näet erilaisissa verkkopalveluissa.

I Tarkastele uutista kriittisesti

Kun luet uutista, pysähdy hetkeksi ja kysy itseltäsi nämä neljä kysymystä:

1. Millainen on uutisen sävy?

- **Tarkista otsikko.** Käytetäänkö siinä voimakkaita tai tunteisiin vetoavia sanoja, kuten kaaos, skandaali tai romahdus?
- **Tarkista tosiasiat.** Vastaako otsikko jutun sisältöä vai liioitteleeko se tapahtumia huomion herättämiseksi?

2. Mitä uutisesta puuttuu?

- **Tarkista lähteet.** Kuullaanko jutussa useita näkökulmia vai vain yhden osapuolen mielipiteitä?
- **Tarkista asiayhteys.** Onko jutusta jätetty pois olennaista taustatietoa, joka auttaisi ymmärtämään asiaa paremmin? (esim. ajankohta, tilasto tai vastakkainen näkökulma, joka muuttaisi uutisen merkitystä.)

3. Voiko tiedon tarkistaa?

- Löytyvätkö samat perustiedot myös muista luotettavista uutislähteistä?
- Tarkista ainakin nimet, päivämäärät ja luvut.
- Jos tietoa ei löydy muualta, siihen kannattaa suhtautua varauksella.

4. Jakaisitko tämän uutisen?

- Keskustelkaa yhdessä.

II Poistu omasta uutiskuplastasi – ymmärrä algoritmeja

Verkkopalvelut näyttävät meille usein sellaista sisältöä, jonka ne arvelevat kiinnostavan meitä. Näin näkemykset voivat helposti yksipuolistua. Seuraavien keinojen avulla voit vähentää algoritmien vaikutusta siihen, millaista tietoa näet verkossa:

1. **Kokeile yksityistä selausta.** Tee joskus tiedonhaku selaimen yksityisessä tilassa. Näin hakutulokset eivät perustu yhtä vahvasti aiempaan selaamiseesi.
2. **Seuraa erilaisia uutislähteitä.** Lue välillä myös sellaista luotettavaa mediaa, joka tarkastelee asioita eri näkökulmasta kuin tavallisesti seuraamasi lähteet.
3. **Älä ruoki algoritmia.** Jos jokin julkaisu vahvistaa voimakkaasti omia mielipiteitäsi, älä reagoi siihen heti tykkäämällä tai jakamalla sitä.

Älä tyydy pelkästään vastaanottamaan tietoa. Opettele arvioimaan sitä ja valitse itse, millaista tietoa haluat seurata.

Harjoitusesimerkkejä

Etsi ajankohtainen uutinen tältä viikolta. Tallenna uutinen, otsikko ja keskeinen sanoma.

I. Otsikon ja sisällön ristiriita sekä sensaatiohakuisuus

Aihe	Esimerkki	Mitä etsitään?
Taloudellinen pelko	Uutinen eläkejärjestelmän heikosta tilanteesta.	Otsikossa käytetään sanoja kuten "ROMAHTAA", "SORTUU" tai "PYYHKIYTYY POIS", vaikka jutun tekstissä kerrotaan, että ongelmia on, mutta myös ratkaisuja on olemassa.
Ympäristö ja ilmastonmuutos	Ajankohtainen uutinen ympäristön tilasta tai ilmastonmuutoksesta.	Otsikossa puhutaan esimerkiksi "KATASTROFAALISESTA VAARASTA" tai "PYSYVÄSTÄ TUHOSTA", vaikka jutussa todetaan, että tulokset perustuvat pieneen paikalliseen tutkimukseen tai pitkän aikavälin malliin eivätkä kuvaa välitöntä kriisiä.
Terveysuutiset	Uusi tutkimus lääkkeestä tai ruokavaliosta.	Otsikossa luvataan "PARANNUSKEINO" tai "JÄRKYTTÄVÄ LÄPIMURTO", vaikka tutkimuksen tulokset osoittavat vain tilastollisesti merkitsevän mutta käytännössä melko vähäisen hyödyn.

II. Poisjättäminen ja asiayhteyden puute

Aihe	Esimerkki	Mitä etsitään?
Julkinen talous	Uutinen juuri hyväksytystä valtion talousarviosta.	Juttu keskittyy esimerkiksi valtion velan nopeaan kasvuun, korkomenojen lisääntymiseen tai budjetin läpinäkyvyyteen, mutta jättää kertomatta olennaista taustatietoa tai perusteluja.
Mielipidemittaukset	Uutinen puolueiden kannatuksesta.	Jutussa kerrotaan esimerkiksi, että <i>"kannatus on pudonnut ennätysalhaiseen 40 prosenttiin"</i> , mutta jätetään kertomatta, miten tutkimus on tehty (esimerkiksi vain lankapuhelinvastaajille tai vain tietylle väestöryhmälle). Näin tuloksesta ei saa riittävää kokonaiskuvaa.
Rikostilastot	Uutinen rikollisuuden muutoksista.	Otsikossa kerrotaan esimerkiksi "RIKOLLISUUS KASVOI 200 %" , vaikka jutussa selviää, että kyse on kasvusta kahdesta tapauksesta kuuteen tapaukseen verrattuna edellisvuoteen. Prosenttiluku voi antaa todellista suuremman vaikutelman muutoksesta.

III. Valikoiva harha (lähteet ja uutisoinnin painopiste)

Aihe	Esimerkki	Mitä etsitään?
Yrityksen toimintapolitiikka	Uutisointi merkittävästä yrityksen päätöksestä (tuotannon siirtäminen muihin maihin, tehtaiden sulkeminen, suurten investointien siirtäminen muualle, alueelliset ongelmat).	Juttu, jossa haastatellaan vain toimitusjohtajaa tai yrityksen tiedottajaa, eikä se sisällä lainkaan kommentteja ammattiliittojen edustajilta, kuluttajilta, paikallisilta viranomaisilta tai taloudellista kritiikkiä esittäviltä tahoilta.
Paikallinen protesti	Juttu julkisesta mielenosoituksesta tai protestimarssista (yritysten sulkemiset, globaalit konfliktit).	Raportti, jossa haastatellaan vain muutamaa marssin järjestäjää ja osallistujaa, mutta jätetään haastatteleematta muut osapuolet tai eri mieltä olevat henkilöt.
Kansainvälinen konflikti	Juttu käynnissä olevasta konfliktista tai poliittisesta kiistasta.	Raportti, joka nojautuu yksinomaan vain yhden osapuolen lausuntoihin, eikä viittaa riippumattomiin järjestöihin tai muihin lähteisiin.
Sosiaalisen median trendit	Artikkeli, joka käsittelee vaikuttajaa, meemiä tai sosiaalisen median ilmiötä.	Artikkeli, jossa yleinen mielipide "todistetaan" pelkillä anonyymien sosiaalisen median käyttäjien kommentteilla.